

men i så fald måtte det være muligt på internationalt (nordisk?) grundlag at løse opgaven, så meget mere som emnet nok kan siges at vedkomme danske læsere, men næppe dem alene.

Ejvind Slottved

DITLEV TAMM. JENS ULF JØRGENSEN: DANSK RETSHISTORIE I HOVEDPUNKTER FRA LANDSKABSLOVENE TIL ØRSTED. *Bd. I Kilder til Dansk Retshistorie (Universitetsforlaget i Kbhv. 1973) 323 s., kr. 86,25. Bd. II Oversigt over retsudviklingen (Akademisk Forlag, Kbhv. 1975) 187 s., kr. 49,75.*

Samlede fremstillinger af den danske retshistorie er ikke hverdagsbegivenheder. De dukker op med menneskealdres mellemrum som sjældne kometer. Siden Kofod Anchers monumentale Lovhistorie fremkom i årene 1769–76, kan værkerne tælles på een hånd: Kolderup Rosenvinges fra 1822 og senere, et værk der har dannet skole, Stemanns lidt undervurderede oversigt fra 1871, Matzens minutiøse forelæsninger, udgivet i halvfemserne og endelig Poul Johs. Jørgensens bundsolide standardværk over retskildernes og forfatningsrettens historie indtil sidste halvdel af det 17. århundrede, et værk som forfatteren udarbejdede og bearbejdede igennem en menneskealders forskning og undervisning, før det endelig blev udgivet i 1940 – med det bekendte resultat at Poul Johs. Jørgensen siden har fremstået som autoritet for historikere af enhver art, og det i reglen med fuld ret, for Poul Johs. Jørgensen har så at sige vendt hver sten på sin vej gennem dansk retshistorie, ikke blot på de i titlen angivne områder, men også på mange andre.

Som fag på den juridiske studieplan er retshistorien i lighed med andre klassiske juridiske fag trængt som følge af nye discipliners opståen og dermed følgende krav om yderligere specialisering. Des større er behovet for en gang under studiet at give et overblik over retssystemet i hele dets bredde som et historisk fænomen, således at nugældende ret sættes i forhold til fortidens ret. Hertil har fagets lærere ca. et semester. Det stiller krav til disse lærere, og det stiller krav til undervisningsmaterialet. De oversigtsværker, som blev nævnt ovenfor går i tid kun til Danske Lov fra 1683, de er mindre egnede på grund af deres omfang, og alderen trykker naturligvis mange steder – Poul Johs. Jørgensen i det store og hele undtaget.

Det er derfor glædeligt, at Ditlev Tamm og Jens Ulf Jørgensen, som begge underviser jurister i dansk retshistorie, vil råde bod på en så udtalt mangel på egnet undervisningsmateriale ved de foreliggende to bind, som fremkommer i serien af »Skrifter udgivet af Retsvidenskabeligt Institut ved Københavns Universitet«.

Forfatterne har valgt den fremgangsmåde at lægge et udvalg af kilder – 155 ialt – frem i bind I, for så i bind II på 165 sider at give en oversigt over rets-

udviklingen fra landskabslovene til Ørsted, altså fra ca. 1200 til 1850. Såvel kildesamlingen som oversigten behandler i skarpt afgrænsede kapitler følgende syv områder: I Stat, forvaltning og domstole, II Forbrydelse og straf, III Proces, IV Familie og ægteskab, V Arv og skifte, VI Ejendomsret og obligationsret og endelig VII Dansk og fremmed ret.

Forfatterne har delt opgaven imellem sig: Tamm har skrevet oversigten i kapitlerne I, III, VI og VII, Jørgensen har skrevet kapitlerne II og V, mens begge har bidraget til kap IV. Arbejdsdelingen volder ikke læseren problemer, resultatet er et velskrevet og i det ydre homogent værk.

Ulig vanskeligere er den opgave at give en homogen fremstilling i henseende til disposition og indhold. Som det fremgår af kapitelinddelingen, er fremstillingen bygget op omkring nogle vigtige retsinstitutters historie. Udgangspunktet er udtrykkeligt taget i nutidige og for jurister velkendte begreber, hvis udvikling forfølges fra landskabslovene indtil moderne dansk retsvidenskabs begyndelse ved Anders Sandøe Ørsted.

Fordelene herved er indlysende: en understregning af, at retten i dag er et produkt af retten i går, en markering af traditionen og af den inert, som er karakteristisk netop for lov og ret.

Ulemperne er måske knap så indlysende – i hvert fald for dem, bøgerne er beregnet for: når man tager sit udgangspunkt i velkendte begreber, begrænser man sig på en måde, der kan være betænkelig. Forsvundne retsinstitutter, som var fundamentale under andre samfundsforhold, omtales måske slet ikke, som f.eks. et tidligere for den altovervejende del af befolkningen så vigtigt institut som fæste. Tamm og Jørgensen gør meget ud af ejendomsretten, men fæstebønderne og deres retsstilling forbigås i tavshed. De i dag vigtige retsinstitutter kan forvrænges og overdrives i deres fortidige funktion, blot fordi de blev vigtige. Selvom kildesamlingen på visse punkter kan råde bod herpå, kan også valget af kilderne fordreje perspektivet. Resultatet kan være, at læseren ikke får noget indtryk af retsreglernes indbyrdes forhold – endsige af deres afhængighed af samfundsforholdene – på noget tidspunkt eller i nogen periode i fortiden. Hertil kommer den elevatoragtige svimmelhedsfølelse, som følger af, at de enkelte retsinstitutter på ganske få sider køres fra deres oprindelse og op til vore dage, og den eksplosive grad af kompression, der bringer romerretten ned på seks sider.

Det fremgår af forordet, at forfatterne er fuldt ud klare over, at den valgte fremgangsmåde er behæftet med ulemper, men de har ønsket at ville lette forståelsen af retshistorien for jurister med indsigt i gældende ret. Dette lyder acceptabelt, men rummer dog den fare, at man af pædagogiske grunde letter forståelsen så meget, at fortidens fungerende retssystem forsvinder til fordel for en række indbyrdes uafhængige optakter til det velkendte resultat: gældende dansk ret i gængs dogmatisk udformning. Hermed være ikke sagt, at den diametralt modsatte fremgangsmåde, en række udvalgte snit igennem fortidens samfund og ret, ville være uden ulemper – eller at den overhovedet kunne

gennemføres inden for de givne rammer, kun skal det bemærkes, at ulemperne ved den valgte fremstillingsmåde må fremhæves klart i selve fremstillingen og ikke blot i forordet eller i spredte forbehold, som glemmes i det følgende. Såvidt det overhovedet er muligt og for læserne forståeligt, må fortidens samfunds- og dermed retsforhold beskrives på fortidens præmisser i terminologisk og begrebsmæssig henseende, eller i nødsfald under anvendelse af udtryk, der ikke lægger op til misforståelser.

På nogle vigtige punkter, som skal nævnes nedenfor, går forfatterne i oversigten – specielt vedr. middelalderen – længere end nødvendigt i tilbageprojicering af nutidens retssystem og dets institutter.

Forfatternes dilemma er ikke nyt i den retshistoriske litteratur: på side 157 i oversigten omtales von Savigny's forsøg (fra 1815) på at forene den historiske og den retsdogmatiske retning inden for retsvidenskaben. Det mangfoldige har, hedder det, dels et samtidigt, dels et successivt aspekt, derfor er det ifølge Savigny nødvendigt at behandle retsstoffet på to måder, systematisk og historisk. Der har siden været tradition for den fremstilling af retshistorien, som Tamm og Jørgensen vælger, men resultatet bliver i en kort fremstilling meget let, at man kun ser nutiden i fortiden, endda gennem juristens briller.

Nogle eksempler: kap. I har overskriften »stat, forvaltning og domstole«. For middelalderens vedkommende siges det umiddelbart efter, at den slet ikke kendte nogen statsret, der gav en statsmagt kompetence til ved lovgivning at bryde private rettigheder, og at man ikke sondrede imellem statsret og privatret. Alligevel tales der om statens opgaver i middelalderen. Om »lovgivningsmagt« siges det, at middelalderen ikke kendte lovgivningsmagt i vore dages forstand, alligevel tales der i det følgende om lovgivningsmagten og dens fordeling imellem konge og landsting og om Danehoffets lovgivende funktion.

Et tredje eksempel er »straf«. Der gøres (s. 32) omhyggeligt opmærksom på, at man her bruger en senere tids terminologi på et retsfænomen af en helt anden karakter, når man taler om strafferet i forbindelse med det reaktionssystem, der behandles under overskriften »den ældste strafferet«. Men hvorfor så bruge ordet, når benævnelsen reaktionssystem kan forebygge misforståelser? Hvorfor tale om »forbrydelse og straf«, om »den ældste strafferet«, »straffereffens oprindelse«, »landskabslovenes strafferet«, om strafbarhedsbetingelser og straffuldbrydelse, altsammen vedrørende en periode, som ikke kendte begrebet straf. Hvorfor ikke tale om reaktioner, om et reaktionssystem, som ikke forudsætter en centralmagt, og allerede dermed markere, at det statslige straffesystem er et nyere fænomen, fremfor at bruge en senere tids terminologi og begreber vedrørende retsfænomener af en helt anden karakter. Man risikerer misforståelser trods de udtalte forbehold, og hvad værre er, forfatterne får svært ved at leve op til den opgave, de har stillet sig i forordet: »At påpege sammenhænge mellem juridiske betragtningsmåder og vekslende tiders samfundsforhold...«

Ligesom anvendelsen af nutidige ord og begreber kan lede på vildspor, så-

ledes kan nogle af retshistorikernes teoretiske konstruktioner få tingene til at fremstå i et forklarelsens lys, som er skarpere, end kilderne tillader. Der tales om kongens »bandret«, hans ret til at befale under trussel om straf. Denne ret siges at være fastslået i Jydske Lovs fortale; anerkendelsen af kongens bandret siges at være grundlaget for den centrale statsmagts opståen, grundlaget for kongens virksomhed som indehaver af udøvende, dømmende og lovgivende myndighed (s. 16 og 60). Knud VI's frd. af 28/12 1200 må således betragtes som et udslag af kongens bandret (s. 36). Bandretten er altså tilsyneladende et afgørende begreb, men ret beset er dette ord ikke andet end en etikette, der antyder en realitet, et enten-eller, og ikke blot nogle politiske aspirationer, hvis grad af opfyldelse ligger hen i tåger. Ordet har sin oprindelse i en karolingisk banret, som i tysk retshistorisk litteratur blev udviklet til et sindrigt kompetencesystem. Men i vore dage synker det sammen som så mange andre fine systemer i middelalderens retshistorie. Bandretten er et betænkeligt pædagogisk middel i beskrivelsen af verdslig ret. Og som det er gået konstruktionerne omkring bandretten, kan man gætte på, at det vil gå de ligeså omhyggeligt udspekulerede teorier omkring »gewere«-begrebet, som Tamm refererer på side 112 f.

Trækker vi vort eget juridiske begrebsapparat ned over hovedet på fortiden, myldrer det med udviklinger, sammenhænge og solide traditioner, men vi går glip af forståelsen af, hvorledes samfundet og retten fungerede. Og det er vel retshistoriens primære opgave, der hermed trues.

Selvfølgelig kan vi kun tale om fortidens ret i et sprog, vi forstår, ellers ender vi i sort tale. Men den pædagogiske opgave skal ikke lettes så meget, at vi ender med at sige mere om os selv end om fortiden.

Denne anke gælder ikke specielt denne oversigt, men de fleste traditionelle retshistoriske oversigtsværker, og det siger sig selv, at forfatterne må bygge på den eksisterende litteratur. Det bekender de klart, og de har prisværdigt forsynet hvert kapitel med udførlige henvisninger til en à-jour-ført litteratur, og tilmed har Inger Dübeck og Tamm i slutningen af fremstillingen udarbejdet en udmærket bibliografisk vejledning. Men hertil kommer henvisningerne til kilde-samlingen, som i høj grad afbøder virkningen af al tale i nutidens terminologi og begreber. I samspillet imellem oversigt og kilder ligger mulighederne, ikke mindst når kildeudvalget er så alsidigt og opfindsomt, som tilfældet er. Problemet i undervisningen må blot være at få tid til det nødvendige arbejde med kilderne inden for studieplanens stramme rammer.

De fleste kilder fremtræder som fotografiske aftryk af lov- og domssamlinger samt af original litteratur. Det giver et afvekslende og appetitvækkende indtryk. Af gode grunde er landskabslovenes regler oversat til nutidsdansk – med de problemer, der følger deraf – men man synes nok, at forfatterne i oversigten kunne have lettet læserne opgaven ved konsekvent at oversætte latinske, gammeltyske og andre citater. En lettelse ville det også være, hvis der fra de enkelte kilder blev henvist til det eller de steder i oversigten, hvor det problem behandles, som kilden illustrerer.

Værket er skrevet af jurister og primært for jurister. Juristerne og deres profession i historien behandles nænsomt for ikke at sige ukritisk. Jens Ulf Jørgensen fastslår (side 66), at retsplejen ved de overordnede instanser har været udøvet på en særdeles samvittighedsfuld måde, og at dommerne bestræbte sig for at dømme uden at være bundne af deres standsfællers interesser. Det lyder næsten for godt til at være sandt, men kan jo meget vel være det, så længe standsfællernes interesser er solidt funderet i det gældende retssystem. Tamm taler i forbindelse med receptionen af romerretten lidt opstemt om fagjuristerne, hvis sejrsgang over Europa ikke siden har kunnet bremses (s. 142). Han nævner ikke de besejrede, men sådanne fandtes måske ikke i dette felttog. Vi får også at vide, at den forordning fra 1821, der gjorde juridisk embeds- eksamen obligatorisk for opnåelse af visse stillinger, kaldes juristens Magna Charta (s. 153). Denne sammenligning burde i hvert fald gøre en retshistoriker betænkelig.

Værdifuldt er det, at det er lykkedes for forfatterne at få plads til en omend meget kort omtale af romerretten, samt til mange vigtige træk af europæisk retsudvikling, herunder naturretten. Dansk retshistorie har alt for længe været alt for dansk, og det er glædeligt, at forfatterne udfra deres gode orientering i den nyeste europæiske litteratur formår at sætte den danske retsudvikling ind i en for forståelsen af kilderne helt nødvendig bredere sammenhæng.

Tidligere tog det en menneskealder at tilvejebringe en oversigt over dansk retshistorie. Så megen tid har Jens Ulf Jørgensen og Ditlev Tamm af gode grunde ikke kunnet ofre på opgaven. De har selvfølgelig overvejende måttet bygge på ældre litteratur, så nogle af dennes skavanker smutter med, men på mange punkter bidrager forfatterne med nye og selvstændige betragtninger udfra et solidt kendskab til den nyeste forskning.

Det er svært at skrive kort og enfoldigt om det mangfoldige. Valg af hovedpunkter og systematik vil altid kunne diskuteres. Forfatterne har med en god kombination af kilderne og oversigten afhjulpet et savn – ikke blot på et undervisningsmateriale, men til gavn for alle interesserede. Forfatterne håber at kunne supplere »Dansk retshistorie i hovedpunkter« med et bind specielt vedrørende retsudviklingen i det 19. århundrede. Også det vil falde på et tørt sted.

Ole Fenger

LOTTE JANSEN: DE FYNske GODSARKIVER. *En introduktion. Udg. af Landsarkivet for Fyn, 1975. Kr. 15.*

GODSARKIVER A–B OG LANGELAND. *Arkivregistraturer udg. af Landsarkivet for Fyn, 1975. Kr. 15 og 25.*

Det er ofte en besværlig og undertiden også utaknemmelig opgave at skabe gode hjælpemidler for arkivbenyttere. At systematisere et arkiv på en fornuftig måde og forklare, hvad det indeholder kan synes enkelt, men bag arkivregi-